

Eserin orijinal adı:
Global Flashpoints
Reactions to imperialism and neoliberalism
(Merlin Press, 2007, Londra)

SOCIALIST REGISTER 2008

KÜRESEL PARLAMA NOKTALARI

Emperyalizme ve Neoliberalizme Karşı Tepkiler

Hazırlayanlar

Leo Panitch ve Colin Leys

İngilizceden Çeviren

Tuncel Öncel

Yordam Kitap: 67 ✦ **Küresel Parlama Noktaları** / Socialist Register 2008
ISBN-978-9944-122-63-4 ✦ *Çeviri:* Tuncel Öncel ✦ *Düzeltilme:* Mehmet Tayak
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç ✦ *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Şubat 2009 ✦ *Yayın Yönetmeni:* Hayri Erdoğan
© The Merlin Press, 2007 (merlinpress.co.uk) © Yordam Kitap, 2008

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti.
Nuruosmaniye Caddesi Eser İşhanı No: 23 Kat:1/105 Cağaloğlu 34110 İstanbul
T: 0212 528 19 10 F: 0212 528 19 09 W: www.yordamkitap.com
E: info@yordamkitap.com

Baskı: **Graphis Matbaa**
Yüzyıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi
2. Cadde No: 202/A Bağcılar-İstanbul
Tel: 0212 629 06 07

siyaset - güncel

KÜRESEL PARLAMA NOKTALARI

Emperyalizme ve Neoliberalizme Karşı Tepkiler

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / <i>Leo Panitch ve Colin Leys</i>	9
İSLAM, İSLAMCILIKLAR VE BATI / <i>Aijaz Ahmad</i>	15
İSLAMCILIK VE İMPARATORLUK: İSLAMCI EMPERYALİZM KARŞITLIĞININ AYKIRI DOĞASI / <i>Asef Bayat</i>	51
GÜNÜMÜZDE DİN VE SİYASET: MARKSİST BİR BAKIŞ / <i>Gilbert Achcar</i>	67
IRAK'I ANLAMAK / <i>Sabah Alnasseri</i>	86
İSRAİL'İN SÖMÜRGEÇİ KUŞATMASI VE FİLİSTİNLİLER / <i>Bashir Abu-Manneh</i>	109
İSLAMİ ETİK VE GÜNÜMÜZDE TÜRKİYE KAPİTALİZMİNİN RUHU / <i>Yıldız Atasoy</i>	128
LATİN AMERİKA'DA DÖNÜŞÜM OLANAKLARI / <i>William I. Robinson</i>	147
GÜNÜMÜZ VENEZÜELLASI: "KATILIMCI VE ÖNCÜ" BİR DEMOKRASİ Mİ? / <i>Margarita López Maya</i>	167
VENEZÜELLA'DA DARBELER VE KARŞI DARBELER / <i>Marta Harnecker</i>	187
BREZİLYA'DA SINIF MÜCADELELERİ: MST'NİN BAKIŞ AÇISI / <i>Atilio Boron'un João Pedro Stédile ile Röportajı</i>	198
TEK İSTEDİĞİMİZ TOPRAK: BOLİVYA'DA TARIM REFORMU / <i>Wes Enzinna</i>	221
LATİN AMERİKA'DA DİRENİŞ BİÇİMLERİ: "YERLİ" UĞRAĞI / <i>Ana Ester Ceceña</i>	241
MEKSİKA: OAXACA KOMÜNÜ / <i>Richard Roman ve Edur Velasco Arregui</i>	252
ARJANTİN'DE "DEMOKRATİK" NEOLİBERALİZMİN ÇELİŞKİLERİ: "AŞAĞIDAN" YENİ BİR SİYASET OLANAĞI / <i>Emilia Castorina</i>	269
KARŞİDEVRİME KARŞI KARŞİDEVRİM: GÜNÜMÜZDE DOĞU AVRUPA / <i>G.M. Tamás</i>	288
FRANSA'DA NEOLİBERALİZME DİRENİŞ / <i>Raghu Krishan ve Andrien Thomas</i>	300
İMPARATORLUĞUN HASAT ZAMANI: ABD'DE GÖÇMEN İŞÇİLERİN MÜCADELESİ / <i>Kim Moody</i>	319
SEMPOZYUM: NEOLİBERALİZM VE SOL / <i>Alfredo Saad-Filho, Elmar Altvater, Gregory Albo</i>	339
YAZARLAR HAKKINDA	367

ÖNSÖZ

Leo Panitch ve Colin Leys

Socialist Register dergisinin 1964'te kurulmasını takip eden yaklaşık yirmi yıl süresince, yani her sayıda belli bir konunun ele alınmasının kararlaştırıldığı 1980'lere gelinceye değin, derginin kapağında "hareketlerin ve fikirlerin bir incelemesi" ifadesi yer alıyordu. Bu incelemeyle kastedilenin, komünist ve sosyalist partilerle işçi hareketleri, gelişmekte olan yeni toplumsal hareketler ve Üçüncü Dünya'daki ulusal kurtuluş hareketleriyle sol ulusalcı kuvvetlerden meydana gelen siyasi topografya olduğu düşünülebilir. Günümüzde bu topografya köklü biçimde değişmiş, günümüzün hareket ve fikirlerini sosyalist bir bakış açısıyla yerli yerine oturtmayı amaçlayan herhangi bir girişim altından kalkılması zor bir görev hâline gelmiştir. Her şeye karşın, neoliberal karşıdevrimin başlamasından otuz, ABD emperyalizminin yeniden varlığını açıkça hissettirmesinden yaklaşık on yıl sonra, bu zorlu görevi üstlenmek gerekiyor ve *Socialist Register*'in elinizde tuttuğunuz 44. sayısında bunu yapmaya çalışıyoruz.

Neoliberalizmin ve emperyalizmin karşı karşıya olduğu biriken çelişkiler yumağı günümüzün koşullarını belirliyor. Gerek kapitalist küreselleşme dalgasının denizdeki bütün tekneleri yukarı kaldırmadığı, gerekse Amerikan imparatorluğunun askeri kudretini istediği gibi kullanamadığı giderek belirginleşiyor. Neoliberal projenin ve emperyal Yeni Amerikan Yüzyılı Projesinin ilan edilmesinde sergilenen kendinden emin gövde gösterisinin aslında ne kadar kof olduğunun iyice ortaya çıkması, kapitalist siyasi ve iktisadi güç yapısında önemli çatlaklar oluştuğunu gösteriyor. Neoliberalizm iktisat alanında hızını kaybetmemiştir ve ABD imparatorluğunun temelleri sapsağlam yerinde durmaktadır, ancak gerek gerici gerekse ilerici, hatta bazı olaylarda potansiyel olarak sosyalist nitelikteki direniş ve meydan okumalar gün geçtikçe yaygınlık kazanıp güçleniyorlar.

Ne tuhaftır ki, yaşanmış onca acıya ve tahribata karşın (ki bahsettiğimiz direnişler ve meydan okumalar, ödenen bu ağır bedele gösterilen tepkinin bir sonucudur), eski sömürgeciliğin vahşileri uygarlaştırma misyonunun (böylece

ıslah edilmiş olacaklardı) yeni bir uyarlaması olarak, emperyalizmle neoliberalizmi hayırseverlik ve cömertlik makyajıyla süslemeye çalışan ve hatırı sayılır sayıda düşünürün desteğini arkalarına alan, yüksek mevkileri işgal etmiş insanlar bulunmaktadır. Örneğin, hâlihazırda İngiltere Başbakanı olan Gordon Brown 2005'te şöyle diyordu: "Britanya'nın sömürgeci tarihi yüzünden özür dilemek zorunda olduğu günler artık geride kaldı... Britanya'da doğup dünyanın geri kalanını etkileyen İngiliz değerlerinden, ... hoşgörü, hürriyet, yurttaşlık görevi değerlerinden bahsetmeliyiz; bahsetmeye hakkımız da var". Köle ticaretinin yasaklanmasının 200. yılı vesilesiyle yapılan kutlamalarda genellikle William Wilberforce ile Britanya devletinin yürüttüğü hayırseverlik çalışmalarından özellikle bahsedilirken, Haiti'de olduğu gibi köleliğe karşı ayaklanıp, Avrupalı köle tüccarları ile sömürge devletlerdeki köle sahiplerinin yüzlerine karşı insan olduklarını haykıran Afrikalıların rolü görmezden gelindi. Çağdaş sömürgeciliğe ve yeni sömürgeciliğe karşı verilen cesur mücadeleler, tarihin, geçmişin ve bugünün nasıl utanıp sıkılmadan çarpıtıldığını gözler önüne seriyor.

Ancak bizim bu derlemedeki amacımız, özellikle Ortadoğu ve Latin Amerika üzerine odaklanarak, emperyalizmle neoliberalizme karşı gösterilen tepkinin güncel "parlama noktaları"nı üreten siyasi kuvvetlere dair dikkatli ve isabetli çözümler sunmak. Bu tür "parlama noktaları"nın yoğunlaştığı bu iki önemli bölgeden birinde imparatorluğun, diğerinde ise neoliberalizmin çelişkileri ön plana çıkıyor –emperyal gücün ve neoliberal küreselleşmenin çelişkilerinin (ve bunlara gösterilen tepkilerin) doğal olarak her iki olayda da birbiriyle bağlantılı olduğunu aklımızdan çıkarmıyoruz. Hedefimiz, bu tepkilerin altında yatan siyasetin taşıdığı potansiyellerin yanı sıra sınırlılıkların da ayrıntılı bir şekilde irdelenmesini sağlamak.

Bu sayının ilk makalesinin bize hatırlattığı gibi, Ortadoğu'da (Bush'un "teröre karşı savaş" açması sayesinde artık her yerde) yaşanan cepheleşmeyi, "İslamcılık"la (hatta "İslam"la) "Batı"nın karşı karşı gelmesiymiş gibi göstermek, ideolojinin, tarih ve akıl karşısında zafer kazanmasına izin vermek anlamına gelir. Radikal İslamcılığın yükselişinin yanı sıra Filistin'den Endonezya'ya kadar Müslüman ülkelerde radikal laik kuvvetlerin yok edilmesi için gereken koşulların yaratılmasında, Batı'nın çıkarlarının ve Batılı devletlerin payı olduğu unutuluyor; halkların insanlardan meydana geldiği, aralarında farklılıklar olduğu ve doğal haklara sahip oldukları, içlerinde laik ve ilerici kuvvetlerin de bulunduğu gerçeği, her şeyi kapsayan "Müslüman" etiketiyle siliniyor. Dinin siyasi rolü asla "doğal" olmayıp, dinin Ortadoğu bölgesinde oynadığı rolü irdelenen iki makalemizde yeterince gösterildiği üzere, iç ve dış tarihsel kuvvetlerin bir ürünüdür.

Emperyalizm karşıtlığının günümüzde giderek artan bir biçimde İslami siyasi güçler aracılığıyla ifade edildiği bir gerçektir (Derginin, İsrail kuşatması

karşısında Filistin direnişinin nasıl bir dönüşüm geçirdiğini inceleyen makalesi buna işaret etmektedir). Solun mevcut duruma yönelik ciddi çözümlerinde, bu gerçeğin sosyalist ve feminist bakış açısından doğuracağı sonuçlarla samimiyetle yüzleşilmelidir. Türkiye ile ilgili makalede anlatılan yeni İslamcı kapitalistler örneğinde görülebileceği üzere, günümüzün çeşitli siyasal İslam biçimleri arasında neoliberalizmle benzer yönleri olanların da bulunduğu farkına varılması gerekiyor.

Irak'ta Amerikan imparatorluğunun tarihinin en büyük başarısızlığıyla (Vietnam'dan da büyük bir başarısızlıkla) karşı karşıya bulunduğu daha şimdiden söylenebilir. Vietnam'ın aksine Irak, eski bir emperyal gücün ardından ortalığı temizleyip, komünizmin yayılmasını kontrol altına almak amacıyla yapılmış bir saldırı değildi. Tersine Irak, Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin ilk adımı olacaktı; II. Dünya Savaşı'nın ardından Almanya ile Japonya'nın işgal edilmesi kadar iddialı bir girişim olan Irak işgalinin hedefi, ülkeyi yeniden şekillendirerek Amerikan imparatorluğunun bir parçası hâline getirmektir. Bu projenin bozguna uğratılmasının önemi hiç de azımsanamaz, ancak burada bile (makalelerden birinde kullanılan ifadeyle) İslamcı emperyalizm karşıtlığının aykırı doğası dikkatli ve dengeli bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Irak hakkındaki makalemiz, yaşanan çatışmanın mezhepler arası bir iç savaş olarak görülemeyeceğini ısrarla vurguluyor; bu çatışma, Bush yönetimi ile Irak'ın hâkim ve yönetici sınıfları arasındaki siyasi güç ve iktisadi çıkar bağıntısının, direniş karşısında kendisini nasıl açıkça ortaya koyduğunu yansıtmaktadır.

Günümüz emperyalizminin gerçekliğini ve sınırlarının bazılarını tüm açıklığıyla gözler önüne seren bölge Ortadoğu olduysa, geçtiğimiz on yılda neoliberalizmin mizacını ve sınırlılıklarını tüm çıplaklığıyla ortaya koyan yer de Latin Amerika olmuştur. Latin Amerika ülkelerinde birbiri ardına ön plana çıkan siyasi kuvvetler, daha iyi bir dünya özlemiyle ihtiyacını siyasi gündemin bir parçası hâline getiren, hatta kendi liderlerini devlet iktidarına taşıyan tabi sınıfların tarih yazabilecek güce hâlâ sahip olduklarını bir kere daha göstermiştir. Latin Amerika'nın "pembe dalga"sının¹ getirdiği dönüşüm imkânlarını inceleyen makalede şöyle deniliyor: "Latin Amerika'nın şu an gelmiş olduğu toplumsal ve siyasi mücadele aşaması, solcu toplumsal hareketler, devlet ve küresel kapitalizm arasındaki ilişkinin değişmekte olduğunun altını çizmektedir". Ne var ki, işin içindeki siyasi kuvvetlerin çok farklı siyasi projeleri bulunuyor; bu projelerden her birinin sınırlarını, taahhütlerini ve sunabilecekleri şeyleri de yine sosyalist bir bakış açısıyla dikkatli ve dengeli bir şekilde çözümlenmek gerekmektedir.

Dikkatler doğal olarak Chavez'in Venezüella'da izlediği "21. yüzyıl sosya-

1 Pembe dalga: Latin Amerika ülkelerinde birbiri ardına iktidara gelen sol eğilimli ya da sosyal demokrat partilerin, "Washington uzlaşması" ile tanımlanan neoliberal politikalarından ve ABD güdümlü dış politika uygulamalarından uzaklaşmasını ifade eden bir deyiş -çev.

lizmi” projesine ve kendisini devirmeyi amaçlayan ABD destekli girişimleri birer birer bozguna uğratmasına çevriliyor. Venezüella’da olanlara sıcak bakan, ancak farklı bakış açılarıyla yazılmış iki makaleye yer veriyoruz. Latin Amerika’nın en büyük ülkesi olan Brezilya, güçlü Topraksız Tarım İşçileri Hareketi’nin önderlerinden João Pedro Stédile ile yapılmış kapsamlı bir röportajla kitapta kendisine yer buluyor. Bu röportaj, dolaylı da olsa devlet başkanı Lula da Silva’nın İşçi Partisi hükümetine yönelik eleştirel bir yoruma vesile oluyor. Bir başka makalede, Bolivya devlet başkanı Evo Morales’in Sosyalizm Hareketi hükümeti, bu ülkedeki Topraksız Köylüler Hareketi deneyiminin ışığında eleştirel biçimde değerlendiriliyor. Ardından, Arjantin’de Kirschner yönetiminin uyguladığı “demokratik” neoliberalizmin, işsizler hareketinin “aşağıdan” yükselen protestosunu önemli ölçüde kendine çekerek etkisizleştirdiğini savunan bir makale geliyor. Latin Amerika’daki direnişin, özellikle Meksika’da güçlü bir etki yaratmış olan yönleri üzerine odaklanan iki makaleye daha yer veriyoruz: İlk makale, en iyi bilinen örneğinin Chiapas’taki Zapatistalar olduğu bu direnişin güçlü “yerli” uğrağını ele alırken, diğer makaledeyse Öğretmenler Sendikası’nı desteklemek amacıyla tabandan yükselen bir işçi sınıfı ayaklanması sonucunda 2006’da yaşanan Oaxaca Komünü’nün sıradışı deneyimini inceliyor. Her ne kadar yerel/bölgesel niteliğinden ötürü bazı soru işaretleri taşısa da, gerek soldaki reformist partilerin seçimciliğine², gerekse “iktidar olma”ya karşı çıkan Zapatistaların boykotçuluğuna³ alternatif bir model sunması ölçüsünde, Oaxaca Komünü deneyimi hakkındaki makalenin ulaştığı sonucun önem taşıdığını düşünüyoruz: “Mevcut kapitalist devlet aygıtını idare etmeye talip olmak ile bu aygıtı görmezden gelmek arasında stratejik bir tercih yapılması gerektiği düşüncesi yanlıştır. Bu, hatalı bir ikili karşıtlıktır. Önümüzdeki asıl stratejik görev, halk ayaklanması ve aşağıdan yükselen örgütlenme biçimleri aracılığıyla iktidarın karakterini dönüştürmektir. İnsanların, toplumu dönüştürürken aynı zamanda kendilerini de dönüştürmelerinin ve yönetimi üstlenmelerinin yegâne yolu budur”.

Her ne kadar direnişin en göze çarptığı coğrafyalar Ortadoğu ve Latin Amerika olsa da, başka yerlerdeki direnişler de önem taşıyor. ABD’de yaşayan 6 milyon Latin kökenli işçinin daha önce benzeri görülmemiş bir biçimde 1 Mayıs 2006 gösterilerine katılması, “imparatorluğun hasat zamanı” olarak değerlendirilebilir. Konuyla ilgili makalemizde bu gelişmenin, göçmen işçilerin temel haklarının dahi inkâr edilmesi karşısında ortaya çıkan (kimileri yeni) çok çeşitli örgütlenme biçimlerinin bir sonucu olduğu gösteriliyor. Doğu ve Batı Avrupa’daki önemli tepkilere değinen iki makaleye yer veriyoruz. Bunlardan

2 Seçimcilik (*elektoralizm*): Demokrasiyi düzenli seçimler yapılmasıyla bir tutan, seçimleri kazanmanın halk gözünde meşruiyete sahip olmanın yeterli ve yegâne koşulu olduğunu kabul eden yaklaşım –çev.

3 Boykotçuluk (*abstentionizm*): Seçimlere katılıp, oy vermeye karşı olma –çev.

ilki, merkez-sol hükümetin sistemli yalan söyleme tutumunun ortaya çıkmasını ve hükümetin uygulamaya geçirdiği radikal kemer sıkma politikalarını takiben 2006'da Budapeşte'de patlak veren isyanları ele alıyor. Doğu Avrupa halklarının, neoliberalizmin gerek yaşam standartlarında gerekse kendilerine olan saygıları üzerinde yarattığı tahribatlara karşı gösterdikleri karmaşık ve sıklıkla da gerici tepki, bu isyanların ayırt edici özelliği olan “yabancı düşmanı, Yahudi karşıtı, Batı karşıtı, göçmenlere karşı tahrikler” biçiminde tezahür ediyor. Diğer makalede, 2005-2006 yıllarında Fransa'da neoliberalizme karşı direnişin üç önemli halkası (Avrupa Anayasasına “Hayır” oyu kampanyası, Fransız banliyölerinde yaşayan genç göçmenlerin isyanı ve öğrencilerin başını çektiği iş yasası reformuna karşı çıkan hareket) ele alınarak, bu üç olayın oldukça farklı ve çok daha umut verici özellikleri inceleniyor. Fransa'da yaşananlar, bir yandan “Fransız sosyal modeli”nin yavaş yavaş dağılması, öte yandan da Sarkozy'nin 2007 seçimlerinden zaferle çıkmasına yol açan etkenler bağlamında değerlendiriliyor.

Bu sayının son bölümünde, 2006 yılı Aralık ayında Londra'da düzenlenen *Historical Materialism/Socialist Register* konferansının “Keynesçi ve Marksçı neoliberalizm eleştirileri arasındaki farklar nelerdir?” başlıklı oturumuna yapılan katkılarla başlayan neoliberalizm konulu bir sempozyuma yer veriyoruz. Bir bütün olarak bakıldığında bu makaleler, neoliberal projenin, etkin bir direnişin mutlaka hesaba katmak zorunda olduğu bir tutarlılığa ve güce sahip olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Ayrıca bu makalelerde, dünya ticaretinde dengesizliklerin artması, askerî işgallerin ters tepen niteliği, giderek katlanılmaz hale gelen eşitsizlikler, özelleştirilen tekellerin etkinlikten uzak olmaları, küresel bir ekolojik krizin önüne geçilememesi ve neoliberal projenin benzer çelişkileriyle maliyetleri ortaya seriliyor; gerek sol çözümlemelerin, gerekse tüm bu olumsuzluklara karşı yürütülen mücadelelerin sınırlılıkları da vurgulanıyor.

Eski sosyalist ve komünist partilerin (ve eski siyaset yapma tarzının) tükenmesinin ya da bastırılmasının geride bıraktığı boşlukta ortaya çıkıp gelişen bu mücadelelerin çoğu, gerek bakış açıları ve cesaretleri, gerekse geçmişte yapılan hataları tekrarlamaktan ve geçerliliğini yitirmiş örgütlenme biçimlerini benimsemekten kararlı biçimde uzak durmaları nedeniyle takdir edilmeyi hak ediyorlar. Öte yandan, eski partilerin yapmaya çalıştıkları (seçmenleri eğitmek, iktidarı ulus olarak sahiplenmek, devleti dönüştürmek, hem özyönetimi uygulayabilmek hem de temsilcileri hesap verir hale getirmek için halkı güçlendirmek gibi) kimi şeyleri gerçekleştirmenin yeni ve daha iyi yollarını bulmak gerekiyor. Bunlar olmazsa direniş yalnızca direnişten ibaret kalır, bir adım dahi ileri gidilemez. Kapitalizmi aşma görevi hâlâ bizleri bekliyor.

Katkıda bulunan yazarlara içtenlikle teşekkür ederken, her zaman yaptığımız üzere bizlerin olduğu gibi katılımcıların da bu sayıda dile getirilen görüşlerin hepsine tamamen katılmalarının gerekli olmadığını belirtmek istiyoruz. Güçlüklere

rağmen bu sayının başarıyla yayımlanmasında önemli roller üstlenen pek çok kişiye de teşekkürlerimizi sunmak istiyoruz: Editör yardımcısı Alan Zuege'ye, kapak tasarımını yapan Louis Mackay'e, Merlin Press'teki çalışma arkadaşlarımız Adrian Howe'a ve bu girişin hazırlanmasındaki katkılarından ötürü Tony Zurbrugg'a, João Pedro Stédile röportajıyla önemli bir katkıda bulunan, Barbara Schijman'dan çevirmenlik hizmeti alınmasını sağlayan ve kitabın Latin Amerika bölümünün hazırlanmasında bize yardım eden dostumuz ve Latin Amerika bölümünün editörü Atilio Borón'a özel bir teşekkür borçluyuz.

Son olarak, *Socialist Register*'in geleceğini ilgilendiren önemli bir gelişmeyi duyurmak istiyoruz. Farklı kıtalardaki genç sosyalist kuşaklar arasında varlığımızı güçlendirmek amacıyla bizimle editörlük görevini paylaşmayı kabul eden Toronto'dan Greg Albo, New York'tan Vivek Chibber ve Londra'dan Alfredo Saad-Filho üç yeni ortak editörümüz olarak seçildiler. Teklifimizi kabul etmeleri bizi çok sevindirdi ve katkılarıyla *Socialist Register*'in önümüzdeki yıllarda niteliğinden taviz vermeksizin güçlü bir gelişme göstermesini sağlayacaklarına inanıyoruz. Ayrıca, yeni editörlerimizin, bu sayının planlanması aşamasında olduğu gibi, katkıda bulunan ve ilgili tüm editörlerin desteklerini her zaman yanlarında hissedeceklerine eminiz.

Temmuz 2007

İSLAM, İSLAMCILIKLAR VE BATI

Aijaz Ahmad

Kimlik siyaseti, en geniş anlamıyla, günümüzde bir norm [*düzgü*] hâline gelmiş; hem sağı, hem solu, hem de liberal merkezi etkisi altına alarak siyasetin fiili idaresinde olduğu gibi kuram ve çözümlemelerde de çeşitli kılıklarda bizi çepeçevre kuşatmıştır. Kültürcülük ya da toplumsal varoluşun asli ve belirleyici halinin kültürden oluştuğu görüşü, bu kimlikçiliğin bir yan ürünüdür. Siyasetle dinin birbirini beslediği her yerde, din kültürle ve kültür de dinle eş anlamlı hale gelir. Örnek vermek gerekirse, eşitlikçi siyasetin İslamiyet ile Hıristiyanlığın her birine özgü mantıklar dâhilindeki hareket alanı söz konusu olduğunda, solun bu ikisi arasındaki temel farklılığı din, kültür ve medeniyete ilişkin bir söylem kılığında ortaya koyabilmesi bu özdeşlik sayesinde mümkün olur. Öte yandan, en pişkin jeopolitik reçeteleri sağ sunmaktadır.

Müslümanların çoğunlukta olduğu, bundan yaklaşık on yıl öncesine kadar kısaca “Müslüman ülkeler” olarak adlandırılan ülkelere bugün “İslam ülkeleri” deniliyor. Böylece, tanımlama, yalın bir demografi meselesinden çıkarak daha dar bir dini inanç meselesine kaymış oluyor. Müslümanlar arasında bu iki terim birbirinden ayrı tutulmalı. Müslüman olmak genellikle Müslüman bir ailede; en azından daha geniş (Mısırlı, Nijeryalı, Lübnanlı ya da buna benzer) bir milli kültür içinde Müslüman bir altkültür ortamında dünyaya gelmeyi ifade eder. Öte yandan, din, insanın özgül (bu nedenle de dil, bölge, gelenekler, sınıf ve benzeri şeylerle derinden bağlantılı olan) karmaşık toplumsal kimliğini oluşturan çok sayıdaki bileşenden biri olarak yaşanır; dini âdetler büyük ölçüde yerel ve kişisel olmaya devam eder. Bu altkültürel Müslümanlık bağlamıdır; şekillenmesinde tarihin, coğrafyanın, siyasetin, daha büyük bir çokdinci ortamın, maddi yaşamın sayısız ritminin derin etkisi vardır. Hindistan’ın Batı Bengal eyaletinde Bengalce konuşan bir Müslüman olmakla, komşu ülke Bangladeş’te Bengalce konuşan bir Müslüman olmak aynı şey değildir; yakın çevrenin belirleyici bir etkisi bulunur. Bu Müslüman altkültürel varoluşun dini boyutu, mezhepsel ve ideolojik özelliklerin farklı tezahürlerinde görü-

lebilir: Örneğin, Şii ve Sünni mezhepleri ya da Şiiilerin çeşitli alt mezhepleri; Vahhabiler ve Ahl-e-Hadith gibi Sünnilerin daha tutucu olan alt mezhepleri; dinin bazı kurallarını zorlayan Sufi geleneğe meyledebilecek diğer mezhepler; hatta laik milliyetçiliğe, komünizme, bilinemezciğe [*agnostisizm*], tanrıtanı-mazlığa [*ateizm*] ve benzerlerine meyilli olanlar bile varoluşsal bakımdan ken-dilerini İslam altkültürünün değil, Müslüman altkültürünün bir parçası olarak hissederek.

Dünyanın en büyük Müslüman nüfusuna sahip ülkesi Endonezya'da, nü-fusun büyük bir kesiminin gündelik yaşam kültürü Hinduizmin ve bazı yer-lerde de Budizmin dikkat çekici izlerini taşır. Hindistan, dünyada en fazla Müslümanın yaşadığı ikinci ülkedir ve Hindistan Antropoloji Araştırmaları tarafından yayımlanan kapsamlı araştırmalar, ülkenin herhangi bir bölge-sinde (örneğin Güney'de Kerala'da, Doğu'da Batı Bengal'de, Kuzey'de Uttar Pradesh'te) yaşayan Müslümanların gündelik kültürel uygulamalarının yüz-de 80'den fazlasının aynı bölgede yaşayan Hindu komşularıyla aynı olduğunu, ülkenin uzak bölgelerindeki Müslümanlarla pek az ortaklık taşıdığını ortaya koymaktadır. İbadet usullerinin bazıları uzakta yaşayan dindaşlarıyla aynıdır ve siyaset alanında ülkeyi bir girdabın içine çeken Hindu çoğunluk yönetiminin toplulukçuluğuna [*komünalizm*] karşı ortak bir korku beslerler.

Dünyanın üçüncü büyük Müslüman ülkesi olan Bangladeş, ortak dinin bir ulus-devlet oluşumu için yeterli temel olduğu fikrini (yani Pakistan "fikri"ni) reddeden laik bir milliyetçilik anlayışı doğrultusunda, yaklaşık kırk yıl önce meydana *getirilmiş*tir. Aynen ulemanın büyük çoğunluğunun 1947 yılında Pakistan'ın yaratılmasına çeşitli nedenlerle karşı çıkması gibi, İslamcılar da Bangladeş'in yaratılmasına *karşı çıkmışlardır*. Bangladeş'te ürkütücü bir İslamcı hareketin ortaya çıkışı yakın geçmişte olmuştur ve büyük ölçüde, ilk kez Carter yönetimince Afganistan'da komünizm karşıtı bir cihat başlatmak için oluşturulan silahlı İslamcı militanlığın giderek küreselleşmesiyle ilgilidir. Bu örnek, bu tür dini ve kültürel kimlikler yaratılmasının ve yok edilmesinin ne kadar siyasi saiklere bağlı, tarihsel olarak koşullu ve ideolojik açıdan kurgu-sal olduğunu gösterir.

Bütün dünya Müslümanlarının birliğini amaçlayan Endonezya halk İslamı; laik, çokdinli Hindistan'da yaşamış çeşitli Müslüman altkültürleri; Pakistan'ın yaratılmasına ideolojik gerekçe sağlayan "Müslüman milliyetçiliği"nin aşırılık-ları; laik bir ulus olarak Bangladeş'in yaratılmasına yol açan Doğu Pakistan'ın dilsel milliyetçiliğinin tutarsızlığı; bu örneklerin hepsi, yönetim şekline veya kültüre içkin bir İslami nitelik atfetmenin ne kadar yanıltıcı olabileceğini gös-teriyor. Tüm bu halklardan "İslam" ülkeleri diye bahsedilmesi, genel olarak İslamcılığın özgüllüğünü ve özgünlüğünü görmezden gelmek, Müslüman in-sanların hiper-İslamcı olduklarını farz etmek, Şarkiyatçılar [*Oryantalist*] kadar